

นิยามของศิลปะผ่านมุมมองของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ)

บทคัดย่อ

บทความเรื่อง “นิยามของศิลปะผ่านมุมมองของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ)” มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอมุมมองเกี่ยวกับความหมายของศิลปะในทัศนะของพระพุทธทาสภิกขุ โดยการวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ผลการศึกษาพบว่า ในยุคสมัยปัจจุบันผลงานศิลปะจำนวนมากถูกสร้างสรรค์ขึ้นเพื่อตอบสนองกิเลสของมนุษย์ นิยามของศิลปะได้ผิเคเพี้ยน สูญเสียความหมายของศิลปะบริสุทธิ์ไป ศิลปะหลายแขนงได้ถูกปรุงแต่งไปด้วยเรื่องของความสุขทางเนื้อหนัง กามารมณ์ ความลุ่มหลง เร้าร้อน รุนแรง ซึ่งนำไปสู่ความล่มสลายของจริยธรรม ในขณะที่มุมมองของท่านพระพุทธทาสภิกขุเห็นว่างานศิลปะต้องมุ่งไปสู่การยกระดับจิตใจของมนุษย์โดยการให้สุนทรียภาพเป็นเครื่องมือ งานศิลปะไม่ควรหันหลังให้กับศีลธรรม ศาสนา นอกจากนี้ยังเสนอว่างานศิลปะควรเป็นพลังความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์ที่แสดงออกในรูปแบบต่างๆ เป็นความงดงามที่กล่อมเกลาคิดให้สงบ และสัมผัสกับมิติอันลึกซึ้งภายใน อีกทั้งยังสามารถนำพาให้มนุษย์ซาบซึ้งถึงสัจธรรมของชีวิตมิใช่เป็นเพียงวัตถุทางความงามอย่างเดียว ความมุ่งหมายที่แท้จริงของศิลปะบริสุทธิ์คือนำพาจิตไปสู่ความว่าง หยุดความรู้สึกลึกเคียดพล่านในความเห็นแก่ตัวลงได้ (Selfishness) ศิลปะนั้นมีจุดหมายปลายทางเดียวกันกับศาสนา

บทนำ

ในสังคมไทยพุทธศาสนามีอิทธิพลอย่างสูงต่อศิลปะและวัฒนธรรมไทยมาช้านาน มีการสืบทอดประเพณีทางศิลปะ ค่านิยมในเรื่องของความงาม ศิลปะในสังคมไทยจึงเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ในคำสอนของพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่อง โดยถ่ายทอดความงามที่เกี่ยวข้องถึงแก่นของความจริง (Reality) และความดี (Goodness) คือความจริงที่เป็นความจริง เป็นไปตามหลักและกฎเกณฑ์ทางธรรมชาติ เป็นความดีที่ไม่แสрамองไม่ทุกขร้อน ไม่โง่เขลา ไม่ขัดต่อศีลธรรม ทำให้จิตสงบสุข

ศิลปะนั้นมีจุดหมายปลายทางเช่นเดียวกับศาสนา คือมุ่งยกระดับจิตใจของมนุษย์ให้ขึ้นสู่ความบริสุทธิ์ผุดผ่อง แนวคิดนี้จะเป็นเรื่องเหลวไหลสำหรับยุคที่โลกทัศน์เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว สภาพสังคมได้เปลี่ยนผ่านไปสู่ความเป็นอุตสาหกรรม เป็นเมืองใหญ่แบบมหานคร และเป็นสังคมแบบวัตถุนิยมอย่างเต็มที่ ด้วยเหตุของความนิยมทางด้านวัตถุมากขึ้นเรื่อยๆ จึงทำให้เกิดความหยาบกระด้างขึ้นในวัฒนธรรม ในสังขธรรม แม้กระทั่งในวรรณกรรม บทเพลง ดนตรี และงานศิลปะ อันเป็นสิ่งที่ถือว่าเป็นของงาม ภาพรวมของงานศิลปะสมัยใหม่นั้น ศิลปินได้แสดงออกถึงความเป็นปัจเจกมากขึ้น มีแนวโน้มของความยุ่งเหยิงไร้ระเบียบ บ้างก็นำเสนอเรื่องราวที่ดูไร้เหตุผล มุ่งเน้นที่จะแสดงออกทางอารมณ์กราดกริ้วรุนแรงมากขึ้น ของที่เคยงามมาแต่ก่อนนั้นกลายเป็นหยาบกระด้างไปหมด โดยไม่รู้สึกรู้สึเพราะการที่คนหันไปนิยมวัตถุมากขึ้น เช่น ในเพลงไทยก็เกิดมีชนิดที่ลักษณะทำนองหยาบคาย เร้าร้อน และคำพูดหรือภาษาที่เป็นเนื้อเพลงนั้นก็หยาบกระด้าง ฟังแล้วอันตรายอย่างยิ่ง ฉะนั้นเราจะเห็นได้ว่าอิทธิพลแห่งวัตถุนิยมนี้เอง ที่ทำให้สิ่งสุนทรต่างๆ นั้นกลายเป็นไม่สุนทรหรือไม่งาม ไม่ไพเราะ ไม่ประณีต (พุทธทาสภิกขุ, 2547 : 84-85)

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) พระนักปราชญ์คนสำคัญของไทยผู้ซึ่งได้รับการประกาศจากองค์การยูเนสโก (UNESCO) ให้เป็นบุคคลผู้บุกเบิกหรือผลักดัน (Promotion) การสร้างความเข้าใจในศาสนาสากล (Inter-religious) โดยผ่านบทสนทนา (Dialogue) ท่ามกลางความแตกต่างด้านความศรัทธาในศาสนาของประชาชน ท่านเป็นหนึ่งในรายชื่อบุคคลดีเด่นระดับนานาชาติของยูเนสโก (UNESCO Announcement for 100th anniversary of the birth of the Venerable Buddhadasa Bhikkhu) (UNESCO, 2006) ท่านได้แสดงทัศนะต่อเรื่องศิลปะว่ามีความหมายสำคัญอยู่ที่ความเป็นสิ่งที่ต้องใช้ฝีมือและความเพียรพยายามและความตั้งใจที่จะทำให้สำเร็จ

กล่าวคือ ศิลปะนั้นนอกจากจะทำยากแล้วยังจะต้องทำให้สำเร็จประโชยน์จนถึงที่สุดในความมุ่งหมายแห่งเรื่อ
งนั้นๆ นอกจากนี้พระพุทธรูปก็ยังสามารถแสดงมุมมองทางด้านศิลปะผสมผสานกับหลักธรรมคำสั่งสอนตาม
หลักของพระพุทธศาสนาได้อย่างกลมกลืน สามารถนำมาพัฒนาตนเองและสังคมให้มีความเป็นอยู่อย่างสงบ โดย
ผ่านผลงานทางวิชาการ และบทความมากมาย อาทิเช่น หนังสือชุด “ธรรมโฆษณ์” หนังสือเรื่อง “ศิลปะแห่งการใช้
สติในทุกกรณี” หนังสือเรื่อง “ศาสนา คนตรี กวี ศิลปะ” เป็นต้น ในบทความนี้มุ่งศึกษานิยามทางศิลปะในมุมมอง
ของพระธรรมโกศาจารย์ซึ่งได้แสดงทัศนะที่เกี่ยวข้องในเรื่องของความหมายและคุณค่าทางศิลปะที่มีอยู่หลายม
มอง

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

เพื่อนำเสนอมุมมองเกี่ยวกับความหมายของศิลปะในทัศนะของพระพุทธรูป

ขอบเขตของการศึกษา

การศึกษานี้ ผู้ศึกษาได้ค้นคว้าแนวความคิดเกี่ยวกับศิลปะของนักปรัชญาต่างๆ กับพระพุทธรูป
เชิงวิเคราะห์ในด้านความหมายของศิลปะ

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดที่จะใช้เป็นพื้นฐานในการอภิปรายบทความนี้ ได้แก่ นิยามความหมายของศิลปะในมุมมองของ
อริสโตเติล (Aristotle) เฟรดริช เฮเกิล (Georg Wilhelm Friedrich Hegel) ลีโอ ตอลสตอย (Leo Tolstoi) และ เดวิด
ฮูม (David Hume)

ผลการศึกษา

นิยามของศิลปะ (Art) นั้นมีความหมายกว้างมาก ขึ้นกับทัศนะและมุมมองของผู้ให้คำนิยาม การที่จะให้
ความหมายที่ชัดเจนหรือเจาะจงนั้นเป็นเรื่องยากเพราะธรรมชาติของศิลปะมีรูปแบบ เนื้อหา และคุณค่าการ
สร้างสรรค์ที่เป็นไปตามความรู้สึกนึกคิดของศิลปินผู้สร้างสรรค์โดยมีตัวแปรคือสภาพสังคม วัฒนธรรม และ
ธรรมชาติที่มีการเปลี่ยนแปลงไม่คงที่ อย่างไรก็ตามนักปราชญ์ นักการศึกษา และผู้รู้รุ่นก่อนๆ ได้พยายามกำหนด
ความหมายโดยใช้ความคิดและเหตุผลต่างๆ กัน เช่น วิธีการเปรียบเทียบระหว่างผลงานที่ยอมรับกันว่าเป็นศิลปะ
หรือเปรียบเทียบประวัติศาสตร์ศิลปะทั้งในอดีตและปัจจุบัน เป็นต้น ซึ่งมีคำนิยามศิลปะตกทอดมาถึงปัจจุบันอย่าง
หลากหลาย เช่น

ศิลปะ คือการเลียนแบบธรรมชาติ (Art is the imitation of nature) การตีความจากคำนิยามนี้ ธรรมชาติ
ถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดแรงบันดาลใจให้แก่ศิลปินในการสร้างผลงาน คำนิยามนี้ถือเป็นคำนิยามที่เก่าแก่
ที่สุดซึ่ง อริสโตเติล (Aristotle) นักปราชญ์ชาวกรีก นิยามว่า ศิลปะ คือการเลียนแบบธรรมชาติจนได้รูปทรงที่
งดงามกว่าธรรมชาติเพื่อให้เข้ากับอุดมคติ (Ideal) หรือความคิดอันสูงส่งเกี่ยวกับความงามจำเพาะของสิ่งนั้นๆ ที่
คนธรรมดาทั่วไปมองไม่เห็น (Form of ideal) ตามทัศนะของอริสโตเติล ธรรมชาติเป็นต้นแบบที่สำคัญต่อการ
ทำงานศิลปะ เป็นแหล่งวิทยาการที่ยิ่งใหญ่ของมวลมนุษย์ในการศึกษา ค้นคว้า เรียนรู้เกี่ยวกับธรรมชาติเพื่อการ
ดำรงชีวิตอย่างมีประสิทธิภาพและจากการสังเกตมนุษย์อาจได้พบกับความพึงพอใจในลักษณะที่แฝงเร้นอยู่กับ
ธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นสี สัน รูปร่าง บรรยากาศ ความงาม ฯลฯ ซึ่งก่อให้เกิดความประทับใจ สะเทือนอารมณ์ และ
ความรู้สึกอื่นๆ ที่จะเป็นแรงกระตุ้นให้มนุษย์พยายามที่จะรักษาสภาพการณ์นั้นไว้ให้คงอยู่ด้วยสื่อและรูปแบบ
ต่างๆ อริสโตเติลเชื่อว่าความงามเป็นสิ่งที่มีความสำคัญและให้ความสุขความพึงพอใจ ความงามจึงเป็นสิ่งที่ดีและสิ่งที่
น่าพึงพอใจ เป็นสิ่งที่มีความสำคัญในตัวเอง (Intrinsic value) เกิดจากความกลมกลืนที่มาจากความสัมพันธ์ของ
ระเบียบ ขนาด และสัดส่วน ศิลปะในมุมมองของอริสโตเติลนั้นเป็นสิ่งที่มีความสำคัญมาก เพราะเป็นตัวแทนของ

ที่จะทำให้เกิดความสุข ช่วยให้ผู้เกิดอาการหัวใจให้สะอาดบริสุทธิ์ เป็นการระบายอารมณ์ที่ดี เพื่อให้จิตใจได้สงบเปลื้องจิตใจและพร้อมที่จะศึกษาหาความรู้ต่อไป อันจะส่งผลให้เกิดความสมบูรณ์ในทางจริยธรรม สามารถก้าวผ่านความทุกข์และปราศจากซึ่งความกังวล (ทวีเกียรติ ไชยงยศ, 2553)

เฟรดริช เฮเกล (Georg Wilhelm Friedrich Hegel) นักปรัชญาชาวเยอรมันเชื่อว่า ศิลปะ ศาสนา และปรัชญา คือรากฐานต่างๆของการพัฒนาทางด้านจิตวิญญาณอันสูงสุด ความงามในธรรมชาติคือทุกสิ่งทุกอย่างที่จิตวิญญาณของมนุษย์ได้ค้นพบความพึงพอใจ และเป็นที่ถูกใจต่อการฝึกฝนของจิตวิญญาณและอิสรภาพของสติปัญญา ในมุมมองของเฮเกลนั้น ศิลปะคืออาการปรากฏของมโนภาพ ศิลปะคืออาการที่จิตมีอำนาจเหนือวัตถุ ศิลปะเป็นเครื่องมือที่ทำให้เห็นสิ่งที่เป็นความหมายของการเป็นมนุษย์ ศิลปินพยายามแสดงรูปแบบของความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบในความคิดของเขา ธรรมชาติเป็นส่วนหนึ่งของแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์งานศิลปะ (จีศรีนิวาสัน, 2534)

ศิลปะคือการถ่ายทอดความรู้สึกหรือแสดงความรู้สึกเป็นรูปทรง (Art is the transformation of feeling into form) เป็นคำนิยามจากมุมมองของนักวรรณกรรมชาวรัสเซียที่มีชื่อเสียงไปทั่วโลก ลีโอ ตอลสตอย (Leo Tolstoy) เชื่อว่าการถ่ายทอดหรือการสื่อสารอารมณ์ความรู้สึกที่กินใจเป็นกิจกรรมของคนหนึ่งไปสู่คนอื่น ๆ โดยสามารถทำให้เข้าใจตรงกันได้ เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ตรงกันศิลปินจะต้องแสดงเนื้อหาและรูปแบบที่ชัดเจนจริงใจ และเป็นตัวของตัวเอง จึงเรียกว่าเป็นศิลปะที่แท้จริง ตามทัศนะของ ลีโอ ตอลสตอย ศิลปะมิใช่วัตถุที่เกิดจากการกระทำที่มีเจตนามุ่งเน้นไปที่ความงาม ความงามนั้นสามารถหาชื่นชมได้ตามธรรมชาติซึ่งมีอยู่แล้วโดยไม่ต้องอาศัยความเพียรพยายามของมนุษย์ แต่ศิลปะเปรียบเสมือนสื่อหรือเครื่องมือที่ก่อให้เกิดอารมณ์ความรู้สึกต่อจิตใจ เป็นสื่อให้เกิดมโนภาพเพื่อการรับรู้ ความเป็นศิลปะจึงสามารถรับรู้และตัดสินได้ด้วยความรู้สึกจากการสัมผัส ชื่นชมวัตถุแห่งศิลปะนั้น ซึ่งคุณค่าของศิลปะนั้นเป็นความงามที่เกิดจากความรับรู้และความพึงพอใจของแต่ละบุคคล (ทวีเกียรติ ไชยงยศ, 2553)

เดวิด ฮูม (David Hume) นักปรัชญาชาวสกอตแลนด์ เชื่อว่าศิลปะคือภาพแสดงของจินตนาการ ศิลปินทำให้จินตนาการปรากฏแก่การรับรู้และสัมผัสได้ด้วยศิลปะ ศิลปะจึงมิใช่วัตถุที่ถูกตกแต่งตามเจตนาของผู้กระทำ แต่เป็นความต้องการแสดงออกอย่างเป็นอิสระเสรี ศิลปะเป็นความคิดสร้างสรรค์เกิดจากแรงบันดาลใจไม่ใช่วางตั้งใจเพียงเพื่อคัดลอกทำ

ศิลปะตามมุมมองของนักปรัชญาต่างๆ ได้ให้ความหมายของศิลปะไว้หลากหลาย นักปรัชญาแต่ละคนมองเห็นคุณค่าของศิลปะแตกต่างกันตามความเชื่อทางปรัชญาของตน บางทัศนะให้ความสำคัญในเรื่องของความงามว่ามีอยู่ในวัตถุแยกจากกันไม่ได้และคงอยู่อย่างนั้น เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นจาก ประสบการณ์เฉพาะตนของศิลปิน ผู้มีความรู้ความสามารถในการสร้างสรรค์งานศิลปะจากวัตถุและวัสดุเพื่อสร้างสรรค์ให้เกิดความงาม โดยมีการรับรู้ชื่นชมความงามและตัดสินคุณค่าผลงานของศิลปินด้วยประสาทสัมผัส บางทัศนะมองว่าจุดมุ่งหมายของศิลปะไม่ถือเอาความงามเป็นเป้าหมายสำคัญ ความงามไม่ได้อยู่ที่วัตถุศิลปะ ความงามเกิดจากการรับรู้ของจิตไม่ใช่การรับรู้โดยประสาทสัมผัส สุนทรียชาตุมืออยู่จริงแต่ไม่ใช่อยู่ที่วัตถุ สามารถพิสูจน์และรับรู้ได้ด้วยจิตวิญญาณ

นิยามของศิลปะผ่านมุมมองของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ)

พุทธทาสภิกขุเป็นภิกษุสงฆ์องค์แรกๆ ที่นำหลักธรรมขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้ามาประยุกต์ให้เหมาะสมกับพุทธบริษัท สามารถรับรู้และเข้าใจได้ง่าย อันนำมาซึ่งความสำเร็จในกิจการการเผยแผ่ธรรมะ พุทธทาสภิกขุเป็นสงฆ์ที่มีภูมิรู้ในทางธรรมอย่างลึกซึ้งและรอบด้าน ทั้งนิยามหายาน เถรวาท หรือแม้แต่ลัทธิเทววิทยา เห็นได้จากหนังสือที่ท่านเขียนไว้เป็นจำนวนมาก ท่านได้แสดงภูมิธรรมที่ลึกซึ้ง และสามารถผสมผสานระหว่างแนวคิดลัทธิเทววิทยาที่หลากหลายเข้าไว้ด้วยกัน อันแสดงถึงลักษณะแห่งปรัชญาที่หมั่นเพียรทำการเปรียบเทียบแนวคิดที่หลากหลายเพื่อเลือกสรรเอาสิ่งที่ดีที่สุดเป็นข้อสรุปโดยรวมแล้วจึงเผยแผ่ต่อผู้ที่มีความสนใจในพุทธศาสนา

ผลงานเขียนและการแสดงธรรมหลายครั้งของพุทธทาสภิกขุครั้งที่พิมพ์ปรากฏอยู่นั้น ท่านได้พูดถึงคำว่า “ศิลปะ” เรื่องราวทางศิลปะ รวมทั้งให้นิยามแก่คำว่าศิลปะอยู่นับครั้งไม่ถ้วน ส่วนหนึ่งอาจเป็นการได้รับอิทธิพล แวดล้อมที่ได้รับจากครอบครัวนับตั้งแต่ครั้งเยาว์วัย ดังที่ปรากฏในหนังสือ “อัตชีวประวัติของพุทธทาส เล่าไว้เมื่อ วยสนธยา” (พระปสนุณรมุโม, 2528) ท่านได้เล่าว่าบรรพบุรุษฝ่ายบิดาเป็นคนในสกุลไค้ว มีอาชีพเป็นช่างเขียนสี บนแผ่นกระจก อาศัยทำกินในผืนแผ่นดินไทยจนได้รับนามสกุล “พานิช” เมื่อครั้งรัชกาลที่ 6 บิดานั้นมีฝีมือทางช่างไม้และยังเป็นผู้ที่สนใจและมีความสามารถในการเขียนโคลงกลอนต่างๆ จากอิทธิพลแวดล้อมนี้อาจนับเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ท่านพุทธทาสภิกขุเลือกใช้งานศิลปะอย่างโคลงกลอนหรือภาพเขียนเพื่อรับใช้พระพุทธรูปศาสนา ทั้งในเรื่องการเผยแพร่ธรรมะด้วยโคลงกลอนที่ท่านใช้มาตลอดหรือจะเป็นเรื่องของการใช้ภาพเขียนเพื่อเป็นสื่อ ธรรมะภายในโรงมหรสพทางวิญญูณที่สวนโมกขพลาราม

พุทธทาสภิกขุ (2520) ได้กล่าวถึงศิลปะไว้ว่า ศาสตร์สำหรับการทำมาหากิน ดำรงชีวิตอยู่ได้ เรียกว่า ศิลปศาสตร์ ขออภัยคำนี้มาใช้ คำว่า “ศิลปศาสตร์” นี้กว้าง พอที่จะใช้ถึงศาสตร์อะไรก็ได้ ซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งความรู้เพื่อ อาชีพ คำว่า ศิลปะ ๗ ในภาษาบาลี หรือศิลปะในพุทธศาสนา นี้เป็นคำเดียวกัน สำหรับครั้งพุทธกาลโน้นแล้ว คำว่า ศิลปะหรือศิลปะ เป็นความรู้อาชีพเท่านั้น เป็นความรู้เพื่อมนุษย์คนหนึ่งจะใช้เป็นอาชีพได้ ฉะนั้นจึงเรียน ศิลปศาสตร์ หรือศิลปศาสตร์กัน เพื่อเป็นผู้สามารถที่จะมีอาชีพได้ ส่วนความรู้อีกทางหนึ่ง นั้น ก็คือ ความรู้ทางจิต ทางใจ ทางวิญญูณ ซึ่งจะเรียกว่า วิญญูณศาสตร์ หรือธรรมศาสตร์ แต่เรียกว่าวิญญูณศาสตร์ดีกว่า จะได้มีความ รัศกม ความรู้ทางมโนธรรม หรือความรู้ทางวิญญูณศาสตร์นี้ ไม่ใช่เรื่องทำมาหากิน อย่างดีก็จะเป็นเครื่องช่วยให้ ทำมาหากิน โดยไม่ต้องเป็นทุกข์ คนมีความทุกข์เพราะทำมาหากิน เพราะว่าเขาขาดความรู้ส่วนนี้ ฉะนั้นความรู้ ส่วนนี้มันจึงเป็นเรื่องเหนือวัตถุ ส่วนใหญ่ก็ต้องเรียกว่าเหนือวัตถุ เหนือฟิสิกส์ เป็นเมตาฟิสิกส์ (metaphysic) คือ เหนือฟิสิกส์ เหนือความรู้ทางวัตถุ เป็นความรู้ทางสติปัญญา ทางความคิดเห็น ทางความเชื่อถือ ทางจิตทาง วิญญูณ

ในการบรรยายธรรมของพุทธทาสภิกขุ (2523) ได้ให้คำจำกัดความของคำว่า “ศิลปะ” ไว้ว่า คนพวกอื่น เขาจะมีคำจำกัดความมาอย่างไรก็ตามใจเขาสำหรับเราพวกพุทธบริษัทจำกัดความหมายของคำว่าศิลปะไว้ว่า ความ สำเร็จที่บวกเข้ากับความงดงาม และบวกกันเข้ากับความรู้มีฝีมือ ศิลปะหรือความรู้มีศิลปะ เป็นศิลปะนั้น มันมีผล เป็นความสำเร็จประโยชน์ตามที่ตัวต้องการแล้วก็บวกกันอยู่กับความงดงาม เป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใสพอใจ และ บวกกันอยู่กับความรู้มีฝีมือในการประพุดหรือกระทำ ถ้ารวมกันได้ทั้งสามอย่างแล้วก็เรียกว่าเป็นศิลปะ

ตามคำกล่าวข้างต้นนี้ แสดงให้เห็นว่าพุทธทาสภิกขุ ไม่ได้ให้ความหมายของศิลปะเป็นเพียงการเลี้ยงชีพ เท่านั้น แต่เพื่อทำความเข้าใจถึงเรื่องศิลปะจากอาชีพก่อนในความหมายที่ว่า อาชีพนั้นมาจากความรู้ความสามารถ การเรียนรู้ การฝึกฝนเพื่อให้ทำกิจการงานใดๆ ให้สำเร็จผล เกิดประโยชน์ และการกระทำนั้นต้องทำใ้งามอีกด้วย ความเป็นศิลปะนั้นเกี่ยวข้องกับการใช้และผลจากการใช้ศิลปะ ซึ่งหมายถึงว่าผู้ทำหรือศิลปินผู้มีความรู้ความ สามารถได้ใช้ความรู้ความสามารถในความเป็นผู้มีฝีมือ สร้างสรรค์ศิลปะเพื่อให้เกิดผลต่อผู้อื่น ในอีกประเด็นหนึ่ง ท่านไม่ได้มุ่งหมายเพียงเพื่อการหาเลี้ยงชีพ ไม่ได้หมายถึงการแสดงความงามทางวัตถุศิลปะเพียงอย่างเดียวแต่หมายถึง การแสดงสัจธรรมให้เห็นเป็นรูปธรรมด้วย ศิลปะที่สูงที่สุดคือการดำรงตนอยู่เหนือความทุกข์ของตน และบำบัด ความทุกข์ของบุคคลอื่นได้ด้วย ซึ่งท่านพุทธทาสภิกขุได้กล่าวไว้ว่า ศิลปะเป็นเรื่องที่ต้องใช้ระหว่าง 2 ฝ่าย คือ ใช้ ศิลปะในการแก้ปัญหาทางสังคมนั่นเอง หมายความว่า ศิลปะนั้นมีความสัมพันธ์ระหว่างศิลปินกับคนในสังคมคือ ผู้รับผลจากศิลปะ

พุทธทาสภิกขุ (2529) ได้กล่าวถึงศิลปะในอีกประเด็นหนึ่ง ซึ่งไม่ใช่เพียงเพื่อมีกินมีใช้ แต่เพื่อความรื่นเริง บันเทิงใจ ได้เพลิดเพลิน สนุกสนานผ่อนคลาย คลายเครียดจากการทำงาน เช่น การละเล่นเพื่อความสนุกสนาน การพื่อนรำขับร้อง เป็น ความต้องการที่เกิดจากสัญชาตญาณพื้นฐานของมนุษย์ ซึ่งท่านเรียกว่าความต้องการให้ ได้รับการบำเรอ เป็นความต้องการที่ยังขึ้นไปอีกจากความต้องการปัจจัยพื้นฐาน คือ อาหารมีใช้เพียงเพื่อกินให้อิ่ม ท้องและหายใจเท่านั้น ต้องปรุงให้มีรสชาติที่อร่อยถูกปากจึง จะกินได้มาก เสื้อผ้ามีใช้เพียงเพื่อป้องกันแดดและ ลมหนาวเท่านั้น ต้องมีสีสันทันทีสดใสตัด เย็บประณีตมีรูปทรงดูสวยงาม เป็นต้น ซึ่งท่านพุทธทาสภิกขุได้กล่าวไว้ว่า

สัญชาตญาณ แห่งการต้องการให้บำเรอนี้มันมีอยู่ส่วนหนึ่งไม่ใช่ต้องการอาหาร ต้องการอาหารที่กล่าว มาแล้วข้างต้น ไม่เกี่ยวข้องการบำเรอ แต่ที่มันยังมีอะไรอีกบางอย่างที่กินเข้าไป ลูบทาอะไรก็ได้เพื่อการบำเรอ เพราะว่าสัตว์แต่ละคนมันมีสัญชาตญาณแห่งการต้องการการบำเรอ มันก็เลยหาเงินหาอะไรมาซื้ออาหารบำเรอ แต่ที่จริงบำเรอนี้ก็ป็นปัจจัยอันหนึ่งซึ่งขาดไม่ได้ ถ้าพูดอย่างนี้ว่าถ้าไม่มีส่วนที่เป็นการบำเรอเสียเลยนี้ คนอาจจะป็นบ้า หรืออยู่ด้วยความ ทนทรมาณ

ศิลปะในความหมายนี้สรุปได้ว่า เป็นการตอบสนองความต้องการของตนเองและผู้อื่น ให้ได้รับการปรนเปรอเพื่อความพึงพอใจของมนุษย์ที่มีสัญชาตญาณของความต้องการให้ได้รับการบำเรอ ซึ่งเป็นสัญชาตญาณตามธรรมชาติของสิ่งมีชีวิต และความต้องการให้ได้รับการบำเรอตามสัญชาตญาณนี้เป็นสิ่งจำเป็น เพราะเมื่อไม่ได้รับการบำเรอ การใช้ชีวิตก็ไม่เป็นไปด้วยความผาสุก ศิลปะหลากหลายรูปแบบต่างๆ จึงเกิดขึ้นและพัฒนาก้าวหน้าไปไม่สิ้นสุด เช่น ภาพยนตร์ ดนตรี บทกวี เป็นต้น ถือว่าเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นสร้างขึ้นจากความต้องการที่จำเป็นพื้นฐานเพื่อปรนเปรอจิตใจให้ได้รับความพึงพอใจ หากมนุษย์ไม่ได้รับการบำเรอก็จะเป็นอยู่อย่างทุกข์ทรมานหรืออาจเป็นบ้าได้ หรือไม่ก็ตกเป็นทางของสิ่งบำเรอจนเสียเงินเสียทองและเสียความเป็นมนุษย์ได้ เพราะสิ่งบำเรอบางอย่างนั้นไม่ได้ตอบสนองความต้องการทางจิตวิญญาณให้สัมผัสถึงความสงบเย็นและเป็นสุขจริง เป็นเพียงแค่สิ่งสวยงามที่ทำให้ถูกใจชอบใจและหลงใหลอยากสัมผัส อยากมี อยากเป็นเจ้าของ เป็นสิ่งกระตุ้นจิตวิญญาณให้ทรมานให้ดิ้นรนมากขึ้นไปอีก ศิลปะตามความหมายของพุทธทาสภิกขุจึงไม่ใช่สินค้าที่มีคุณค่าเพียงแค่ความงามหรือการผลิดงานศิลปะคือการขายความงามซึ่งนั้นไม่ก่อให้เกิดประโยชน์เลย แต่การสร้างสรรคที่ก่อให้เกิดผลต่อจิตวิญญาณของมนุษย์ได้สัมผัสถึงความสงบสุขได้ นั้นต่างหากที่ควรแก่การเรียกว่าเป็นการสร้างสรรคและเป็นงานศิลปะจริง ๆ

เมื่อพุทธทาสภิกขุกล่าวถึงพระพุทธรเจ้า มักจะเน้นเสมอว่า “พระพุทธรเจ้าทรงเป็นศิลปิน” ดังที่ว่า พระพุทธรองค์จึงทรงยื่นกษัตริย์ให้มีความงามในเบื้องต้น ความงามในท่ามกลาง และความงามในเบื้องปลาย ถ้าท่านมองพระพุทธรองค์ในแง่นี้ก็เห็นได้ทันทีว่าทรงเป็นศิลปินหรือมีวิญญาณแห่งศิลปิน และมุ่งหมายให้พวกเราใช้ความเป็นศิลปิน คือประโยชน์จากศิลปะ

พุทธทาสภิกขุได้อธิบายไว้ว่า พรหมจรรย์ คือการประพฤติปฏิบัติกระทำอย่าง ถูกต้องของชีวิต สำหรับชีวิต เพื่อชีวิต หรือโดยชีวิต เป็นการดำรงชีวิตอยู่ให้ดีที่สุด เป็นวิธีการครองชีวิตที่ดีที่สุด

พุทธทาสภิกขุได้อธิบายเพิ่มเติมว่า “พุทธบริษัท” นั้น เกิดจากคำว่า “พุทธะ” แปลว่า ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน “บริษัท” แปลว่า กลุ่มชนจำนวนมากมีวัตถุประสงค์อย่าง เดียวกัน ดังนั้น “พุทธบริษัท” จึงหมายถึงกลุ่มชนผู้มีความรู้ ความตื่นจากหลับและความเบิกบาน เป็นกลุ่มชนจำนวนมากที่มีวัตถุประสงค์อย่างเดียวกัน มีพระพุทธรเจ้าเป็นหลัก เป็นประธาน เป็นผู้ที่มีความรู้ เป็นผู้รู้ มีความตื่น คือไม่หลับ ไม่หลงใหล ไม่โง่เขลาแล้วก็เบิกบาน อยู่ด้วยความสุข

ดังนั้นคำว่า “พุทธบริษัท” ก็พอที่จะแสดงให้เห็นว่าจะต้องมีศิลปะ คือเป็น ศิลปิน พุทธบริษัทจึงจะอยู่อย่างผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบานได้ตามความประสงค์ ความมีศิลปะกับความเป็นพุทธะ คือความสำเร็จ บวกด้วยความงดงามและความมีฝีมือ ซึ่งหัวใจหลักแห่งมรรควิธีที่จะนำมาซึ่งความสำเร็จ ความงดงาม ความมีฝีมือ ที่มีความเกี่ยวเนื่องกันอยู่อย่างแยกกันไม่ได้

พุทธทาสภิกขุ (2529) ได้กล่าวไว้ว่า พระพุทธศาสนาก็ถือว่าเป็นศิลปะ เพราะว่าเป็นอุบายอันหนึ่งที่ทำให้ชีวิตนี้งามอย่างยิ่ง มีปรากฏการณ์ออกมาเป็นความงามอย่างยิ่ง ไม่มีอะไรงามเสมอเหมือนและประณีตละเอียดเป็นงานฝีมืออย่างยิ่ง ในการที่จะทำได้อย่างนั้นคือการเดินไปตามทางสายกลางหรืออริยมรรคมีองค์แปด เรียกโดยรวมว่าเป็นธรรมะ จึงถือว่าธรรมะเป็นศิลปะและเป็นศิลปะอันสูงสุดของมนุษย์ เรียกว่าเป็นศิลปะอย่างแท้จริง ซึ่ง พุทธทาสภิกขุได้กล่าวถึงศิลปะ 2 ประเภท คือ ศิลปะปลอม (Artificial) หรือศิลปะหลอกลวง เป็นศิลปะลวงตาพรางตา ให้หลงใหล ลดจากเรื่องทางจิตใจอันสูงสุดมาเป็นเรื่องทางวัตถุถือว่าเป็นศิลปะภายนอกที่สามารถรับรู้ได้ทั่วๆ ไปเช่นคนตีวรรณกรรมหรือภาพประเภทต่างๆ เป็นต้น ซึ่งเป็นศิลปะของชาวบ้านของคนทั่วไป เป็นวัตถุอย่างเดียว ต่อมามนุษย์ก็กลายเป็นเครื่องมือของศิลปะประเภทนี้ หรือที่เรียกว่า วัตถุนิยม กลายเป็นเรื่อง

ลามกอนาจารไปกลายเป็นทาสของวัตถุนิยมจนทำให้เต็มไปด้วยความทุกข์ ศิลปะแท้ (Artistic) หรือศิลปะจริง จัดเป็นศิลปะบริสุทธิ์ เป็นศิลปะที่เกิดขึ้นภายในจิตใจ ไม่ใช่วัตถุ เป็นศิลปะทางความคิด ความนึก ทางสติปัญญา รู้จักใช้สติปัญญา เป็นศิลปะที่วิเศษมากสามารถพาคนเข้าถึงบรมธรรมได้ ถ้าวีธีการที่จะพาคนเข้าถึงบรมธรรมได้นั้นเป็นยอดของศิลปะ พระพุทธทาสภิกขุเรียกว่า Buddhist Art คือวิธีที่แยกคายที่สุด สุขุมที่สุด นำอักษรยี่ที่สุด ที่จะเปลี่ยนจิตใจจากความทุกข์เป็นความไม่มีทุกข์ ระบุเฉพาะลงไป เช่น อริยมรรคมีองค์แปด นั้นแหละคือ Buddhist Art ของพระพุทธเจ้าและของพุทธบริษัทตลอดมา พระพุทธเจ้าไม่เคยรู้จักศิลปะวัตถุใด ๆ ท่านรู้จักเพียงศิลปะแห่งการฆ่าเสียซึ่งกิเลส เปลี่ยนมนุษย์ที่เป็นอหิวาฬให้กลายเป็นสัตว์บุรุษ ให้เป็นพระอรหันต์

พุทธทาสภิกขุ (2547) ได้ชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างศิลปะสมัยเก่าและศิลปะสมัยใหม่ ซึ่งมีความแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัดว่า ศิลปะสมัยใหม่นี้ทำให้เวียนหัว อย่างดีที่สุดเพียงทำให้เวียนหัวแล้วก็ไม่มีที่ส่งเสริมบรมธรรมมีแต่เอาลามกอนาจารมาแฝงไว้ในชื่อของศิลปะเป็นส่วนใหญ่ส่วนมาก ถ้าไม่เกี่ยวมาทางลามกอนาจารก็เป็นเรื่องที่น่าปลั่งใจในเรื่องความคิดฝัน ไม่ทำให้เกิดความสงบสุข สิ่งที่เรียกว่าจิตรกรรมอย่างสมัยโบราณที่ส่งเสริมความสงบ ทางจิต ทางวิญญาณ ถูกประณามว่าครีคระบ่าบอ ไม่มีโอกาสมาแสดง มาอะไรกับเขาได้ ส่วนจิตรกรรมชนิดที่ทำให้คนเวียนหัวกำลังก้าวหน้ารุ่งโรจน์ สื่อมวลชนทั้งหมดนี้ ไม่ส่งเสริมคุณธรรม

พุทธทาสภิกขุ (2537) ได้อธิบายเพิ่มเติมว่า ศิลปะที่จะช่วยให้คนเข้าใจของจริงของชีวิตนั้น ละเลยกันหมด ศิลปะนี้มันมีความหมายมีความมุ่งหมายอย่างยิ่ง จะใช้ความงดงามดึงดูดใจ ให้คนเข้าไปถึงความจริงของชีวิต ของโลก ของความทุกข์ความสุขนี้ ศิลปะสูงสุดมันก็อยู่ที่รู้จักเอาชนะกิเลสให้ได้ นี่เป็นความงดงามเหนือศิลปะใด แต่เป็นเรื่องทางจิตใจ ถ้าเป็นเรื่องทางวัตถุ ก็เป็นความงามชนิดที่ทำให้เข้าถึงความงามทางจิตใจ อาศัยความงามทางรูปร่างนี้เข้าไปถึงความงามทางจิตใจ

พุทธทาสภิกขุ (2529) กล่าวไว้ว่า ศิลปะที่สูงที่สุด คือ สามารถดำรงตนอยู่เหนือความทุกข์ของตนและบำบัดความทุกข์ของบุคคลอื่นได้ด้วย ซึ่งศิลปะที่แท้จริงจะต้องประกอบด้วย ความงาม ความดี ความจริง และความยุติธรรมด้วย

ความงามนั้นพิจารณาให้เห็นได้สองอย่างคือความงามภายนอกกับความงามภายใน ความงามภายนอกเป็นความงามที่สร้างขึ้น ประดับแต่งขึ้นกับวัตถุหรือสิ่งต่างๆ ภายนอก ส่วนความงามภายในนั้นเป็นความงามของธรรมชาติ ไม่ได้อยู่ที่วัตถุ แต่เป็นสิ่งที่แสดงออกมาให้เห็นเป็นรูปธรรมได้จากผู้ทรงธรรม เป็นธรรมชาติที่ปรากฏในการใช้ชีวิต ในกิริยามารยาท หรือการกระทำต่างๆ เป็นความงามที่ก่อให้เกิดผลต่อผู้พบเห็นเป็นความเลื่อมใสศรัทธา คือความงามด้วยอำนาจของธรรมชาติที่แสดงให้เห็นรูปลักษณะของธรรมทางกาย วาจา และใจ

ความดีคือศิลปะที่สร้างขึ้นมีความบริสุทธิ์ยุติธรรม ไม่ขัดต่อศีลธรรม ทำให้จิตสงบสุขเกิดสันติภาพ ในความเป็นศิลปะหากปราศจากความดีก็เป็นเพียงสื่อกระตุ้นกิเลสตัณหาหรือส่งเสริมราคะ กลายเป็นสื่อทำลายภาวะปรกติสุขของจิต ขัดต่อศีลธรรมทำลายสันติสุข

ความจริงที่แท้จริงต้องเป็นความจริงชนิดที่ไม่เปลี่ยนแปลง การที่มนุษย์มีตา มีหู มีจมูก มีลิ้น มีกาย เป็นเครื่องสัมผัส สามารถรับรู้ถึงความจริงได้เท่าที่สัมผัสด้วยตา หู จมูก ลิ้น และกายเท่านั้น คือ เท่าที่ผัสสุจน์ หรือทดลองได้ทางวัตถุ เพราะฉะนั้นสิ่งที่เรียกว่าความจริงของโลกที่ไม่เกี่ยวกับธรรมะนั้น ก็คือจริงเท่าที่เขาเห็น รู้สึก หรือเชื่อมั่นจริง เพราะฉะนั้นจึงถูกหลอกหลวงด้วยอารมณ์ หรือด้วยเหตุผลที่เปลี่ยนแปลงได้ ซึ่งเป็นความจริงในขณะหนึ่ง ความจริงที่แท้จริงไม่เปลี่ยนแปลง ถ้าเป็นความทุกข์ก็ต้องเป็นทุกข์จริง ถ้าไม่ทุกข์ก็ต้องไม่ทุกข์จริง ถ้าเป็นเหตุให้เกิดทุกข์ ก็ต้องให้เกิดทุกข์จริงๆ และถ้าดับทุกข์ได้ก็ต้องดับทุกข์ได้จริงๆ ไม่หลอกหลวงใครจึงจะเรียกว่าเป็นความจริงอันประเสริฐของพระพุทธเจ้า

ความยุติธรรม หรือความเป็นธรรมในโลกนี้ยังไม่ใช่ความยุติธรรมที่แท้จริงถ้ายังขาดธรรมะ แต่ถ้าเป็นความยุติธรรมทางธรรมะ หรือความยุติธรรมภายในแล้ว จะเป็นการ ตัดสินที่สุจริตโดยประการทั้งปวง เช่น กฎแห่งกรรม กฎแห่งความไม่เที่ยง เป็นทุกข์เป็น อนัตตา เรื่องทุกข์ เรื่องเหตุให้เกิดทุกข์ ความดับทุกข์ ทางให้ถึงความดับทุกข์ เหล่านี้มันเป็นเรื่องที่เด็ดขาดและยุติธรรมอย่างยิ่งไม่เห็นแก่หน้าใคร ไม่มีผู้ได้สิทธิพิเศษหรืออะไร ทำนองนั้น มันเป็นเรื่องที่มีอำนาจเด็ดขาดตายตัว

อภิปรายผล

ตามมุมมองของพุทธทาสภิกขุ ศิลปะเป็นการผสมผสานกันระหว่างความงดงาม ทักษะฝีมือ การกระทำและการแสดงออกทางความคิด โดยไม่ได้หมายถึงเรื่องทางวัตถุศิลปะเพียงอย่างเดียว ศิลปะมี 2 ประเภท ประเภทแรกคือ ศิลปะเพื่อตอบสนองความต้องการตามสัญชาตญาณ เป็นศิลปะที่ใช้ประสาทสัมผัสรับรู้ได้ทั่ว ๆ ไป เช่น ภาพวาดต่าง ๆ เป็นต้น เกี่ยวข้องกับความสวยงามของวัตถุที่ถูกตกแต่งหรือ จัดแจงโดยศิลปินหรือผู้ที่มีฝีมือ มีความชำนาญ ศิลปะประเภทที่สองเป็นศิลปะเพื่อมุ่งผลต่อจิตวิญญาณ ความสวยงามอยู่ที่ผลปรากฏของศิลปะที่ก่อให้เกิดผลต่อจิตวิญญาณ ดังนั้นตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ ศิลปะจึงแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ ศิลปะทางวัตถุ และศิลปะทางจิตวิญญาณ ศิลปะทางจิตวิญญาณเป็นศิลปะที่เกี่ยวข้องกับธรรมะในพระพุทธศาสนา ดังที่พระพุทธองค์ทรงตรัสว่าพรหมจรรย์นี้มีความงามพรหมจรรย์คือการปฏิบัติให้พ้นจากความทุกข์ มีความงามทั้งเบื้องต้น งามทั้งท่ามกลาง และงามทั้งเบื้องปลาย ในเบื้องต้น หมายถึง ปรัชญา การศึกษาเล่าเรียน เรียนพระธรรม เรียนให้รู้จริง ให้ลึกซึ้ง แล้วถึงปฏิบัติให้งดงาม คือ ปฏิบัติศีล สมาธิ ปัญญา ให้ครบถ้วนบริบูรณ์เรียกว่างามในท่ามกลาง แล้วงามในเบื้องปลายก็คือ ผลที่เกิดขึ้นมาจากการปฏิบัติ เป็นโลกุตตรธรรม อยู่เหนือโลก เหนือปัญหา เหนือความทุกข์โดยประการทั้งปวง ที่เรียกว่า มรรค ผล นิพพาน นั่นแหละคือความงามในเบื้องปลาย

พุทธทาสภิกขุได้แสดงความเห็นซึ่งแตกต่างจากลีโอ ตอลสตอย (Leo Tolstoi) ซึ่งกล่าวว่า ศิลปะคือการสื่อสารความรู้สึกที่เกิดขึ้นกับศิลปินไปยังผู้ชม ศิลปะเป็นสื่อให้เกิดมโนภาพเพื่อการรับรู้ ความเป็นศิลปะจึงสามารถรับรู้และตัดสินได้ด้วยความรู้สึกจากการสัมผัส ชื่นชมวัตถุแห่งศิลปินั้น และ เดวิด ฮูม (David Hume) ซึ่งกล่าวว่า ศิลปะเป็นจินตนาการเป็นสิ่งสร้างของจิตและการออกแบบธรรมชาติในส่วนตัวนอกและเป็นสิ่งที่เราสัมผัสได้ด้วยประสาทสัมผัส ซึ่งมองและพิจารณาศิลปะตามกรอบแนวคิดของวัตถุนิยม มีความคิดเห็นเกี่ยวกับศิลปะว่าเป็นวัตถุที่ถูกตกแต่งและสร้างสรรค์ด้วยฝีมือมนุษย์ เพื่อให้มีผลต่อการรับรู้ของประสาทสัมผัส พุทธทาสภิกขุได้แย้งแนวความคิดนี้ว่าเป็นความเชื่อที่หลงผิด โดยแสดงทัศนะว่า การตัดสินความงามด้วยประสาทสัมผัสเป็นการตัดสินตามอารมณ์และความรู้สึกที่เห็นในขณะนั้น เป็นการบิดเบือนความจริง การให้ความสำคัญแก่วัตถุนั้นว่าสวยงามเป็นการยอมรับว่าวัตถุนั้นมีความงาม ทำให้เกิดความอยากได้อยากมี ก่อให้เกิดกิเลสตัณหา พุทธทาสภิกขุมองว่าการมองความงามนั้นขึ้นอยู่กับสติปัญญาและการพิจารณา ส่วนการมองเห็นความงามตามความรู้สึกที่สัมผัสเห็นด้วยตา โดยทั่วไปนั้นจะมองไม่เห็นความงามที่แท้จริง เพราะประสาทสัมผัสนั้นให้แค่ความรู้สึกพอใจชอบใจและถูกใจเท่านั้น ซึ่งอาจถูกหลอกหรือบิดเบือนด้วยค่านิยมตามยุคสมัย

พุทธทาสภิกขุมีแนวความคิดว่าความงามไม่ใช่ความเป็นศิลปะ แต่ในความเป็นศิลปะนั้นมีความงามอยู่ จุดมุ่งหมายของศิลปะนั้นไม่ใช่เพื่อความงาม การแสดงออกเพียงเพื่อความงามนั้นเป็นการหลอกลวงมนุษย์ เพราะกิเลสตัณหา ราคะมักมากในรูปของสิ่งสวยงามเสมอ เหตุเพราะมนุษย์มักหลงใหลชื่นชอบในความงาม จึงถูกหลอกลวงให้ตกเป็นทาสของความงามได้ง่ายดายเพียงใช้ความงามเป็นเครื่องล่อ ความงามที่วัตถุนั้นไม่ใช่ความจริงแท้เป็นเพียงสิ่งสมมติกับว่าสิ่งนั้นสวยงามตามยุคตามสมัยเท่านั้น ความนิยมชมชอบไม่ใช่คุณค่าที่แท้จริง ในยุคสมัยหนึ่งผู้คนหลงใหลชื่นชอบวัตถุหนึ่งว่าสวยงาม แต่ไม่นานก็เปลี่ยนแปลงไป นั่นเพราะความงามที่แท้จริงไม่ใช่อยู่ที่วัตถุนั้น และคุณค่าที่จิตวิญญาณของมนุษย์แสวงหาอันไม่ใช่คุณค่าทางวัตถุ ซึ่งพุทธทาสภิกขุ (2547) ได้อธิบายไว้ว่า เดียวนี้เรากำลังเขลากันอยู่บ้างด้วยเหตุที่วัตถุนิยมจัด เพราะว่าศิลปะในพุทธศาสนามักมองกันถึงพระพุทธรูปสวยๆ โบสถ์ วิหารที่รูปทรงสวยๆ ลายกนกวิจิตร อย่างนี้เรียกว่าเป็นศิลปวัตถุ หรือศิลปะในพุทธศาสนา ที่จริงไม่ใช่อย่างนั้น คำว่าศิลปะ ไม่หมายแต่เพียงวัตถุอย่างเดียว ทางนามธรรมก็ได้ ความนึกคิด การเสกสรร การประดิษฐ์ในทางจิตใจก็เป็นศิลปะได้ เพราะฉะนั้นศิลปะในพุทธศาสนาที่แท้จริง มันคือศิลปะแห่งการเป็นคนให้น่าดูที่สุด ให้งดงามเพราะว่าศิลปะนั้น เรามีความหมายตรงที่ความงาม ความดึงดูดใจด้วยความงาม จูงผู้อื่นให้ทำความดีโดยอาศัยความงามของศิลปะนั้น

พุทธทาสภิกขุมีมุมมองว่าศิลปะนั้นมีจุดมุ่งหมายเพื่อการเข้าถึงบรมธรรมและเห็นความจริงอันประเสริฐคือการดับกองทุกข์ทั้งปวง เป็นแนวคิดที่สอดคล้องกับ อริสโตเติล (Aristotle) นักปราชญ์ชาวกรีก ซึ่งกล่าวว่า ศิลปะช่วยให้มนุษย์เกิดการชำระจิตใจให้สะอาดบริสุทธิ์ เพื่อให้จิตใจได้สงบเพลิดเพลินและพร้อมที่จะศึกษา

หาความรู้ต่อไป อันจะส่งผลให้เกิดความสมบูรณ์ในทางจริยธรรม สามารถก้าวผ่านความโกรธและปราศจากซึ่งความกังวล และ เฟรดริช เฮเกิล (Georg Wilhelm Friedrich Hegel) นักปรัชญาชาวเยอรมันซึ่งเชื่อว่า ศิลปะ ศาสนา และปรัชญา คือรากฐานต่างๆของการพัฒนาทางด้านจิตวิญญาณอันสูงสุด พุทธทาสภิกขุเชื่อว่า มีความจำเป็นและทั้งสาระสำคัญคือศาสนาไม่ได้ เพราะศาสนามีจุดมุ่งหมายและหวังผลอันดีเลิศต่อจิตวิญญาณของมนุษย์ในฐานะผู้ให้สิ่งประเสริฐแก่มนุษย์ ศาสนาจึงเป็นสิ่งที่มีความค่าต่อมนุษยชาติ ความเป็นศิลปะยิ่งเพิ่มคุณค่าเมื่อเกี่ยวข้องกับศาสนา

นิยามศิลปะจากมุมมองที่พุทธทาสภิกขุที่ได้แสดงไว้นั้นเป็นนิยามความหมายกว้างๆ ที่ครอบคลุมถึงวิถีการดำเนินชีวิตของมนุษย์เพื่อเป็นการง่ายต่อการผนวกเข้ากับหลักธรรมคำสอน โดยอาจกล่าวได้ว่าศิลปะในความหมายของพุทธทาสภิกขุ คือ “ศิลปะเพื่อพุทธศาสนา” หรือ “ศิลปะเพื่อมวลมนุษย์” ศิลปะต้องมุ่งไปสู่การยกระดับจิตใจของมนุษย์โดยการใช้สุนทรียภาพเป็นเครื่องมือ งานศิลปะไม่ควรหันหลังให้กับศีลธรรม ศาสนา นอกจากนี้ยังเสนอว่างานศิลปะควรเป็นพลังความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์ที่แสดงออกในรูปลักษณะต่างๆ เป็นความงดงามที่กลมกลืนจิตใจให้สงบ และสัมพันธ์กับมิติอันลึกซึ้งภายใน อีกทั้งยังสามารถนำพาให้มนุษย์ซาบซึ้งถึงสัจธรรมของชีวิตมิใช่เป็นเพียงวัตถุทางความงามอย่างเดียว ความสวยงามอยู่ที่ผลปรากฏของศิลปะที่ก่อให้เกิดผลต่อจิตวิญญาณขึ้นได้ ความมุ่งหมายที่แท้จริงของศิลปะบริสุทธิ์คือนำพาจิตไปสู่ความว่าง หุดความรูสึกเดือดดาลในความเห็นแก่ตัวลงได้ เพื่อการดำเนินชีวิตให้เป็นปรกติสุข สามารถดำรงตนอยู่เหนือความทุกข์ของตน บำบัดความทุกข์ของบุคคลอื่น และก่อให้เกิดผลเป็นชีวิตที่สงบสุขได้จริง

เอกสารอ้างอิง

จี ศรีนิวาสนัน, สุนทรียศาสตร์ ปัญหาและทฤษฎีเกี่ยวกับความงามและศิลปะ. แปลโดย สุเชาว์ พลอยชุม, พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์หามกุฏราชวิทยาลัย, 2534.

ทวีเกียรติ ไชยขยศ. (2553). ความเข้าใจเกี่ยวกับศิลปะ ศิลปะคืออะไร. [ออนไลน์] เข้าถึงโดย <http://www.artgazine.com/shoutouts/> (วันที่ค้นข้อมูล 8 กุมภาพันธ์ 2555).

พุทธทาสภิกขุ. ชรรมะกับสัญชาตญาณ, ชรรมะโฆษณ เล่มที่ 15, เรื่อง โครงสร้างของสัญชาตญาณ. กรุงเทพมหานคร: การพิมพ์พระนคร, 2529.

_____. ชรรมะโฆษณ เล่มที่ 36 เรื่อง การถือศาสนากับการถึงธรรม. กรุงเทพมหานคร: การพิมพ์พระนคร, 2529.

_____. ชรรมะโฆษณ เล่มที่ 36, เรื่อง การมองสิ่งทั้งปวงในด้านใน. กรุงเทพมหานคร: การพิมพ์พระนคร, 2529.

_____. เมื่อธรรมะครองโลก, ชรรมะโฆษณ เล่มที่ 18.จ เรื่อง อันตรายจากวัฒนธรรมตะวันตกแห่งยุคปัจจุบัน. กรุงเทพมหานคร: การพิมพ์พระนคร, 2537.

_____. เยาวชนกับศีลธรรม, ชรรมะโฆษณ เล่มที่ 18.จ, เรื่อง พุทธศาสตร์สำหรับเยาวชน. กรุงเทพมหานคร : การพิมพ์พระนคร, 2520.

_____. ศิลปะสำหรับการมีชีวิตอยู่ในโลก. กรุงเทพมหานคร : ชรรมะสภา, 2523.

_____. สรรนิพนธ์พุทธทาสภิกขุว่าด้วย ศาสนา ดนตรี กวี ศิลปะ. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, 2547.

พระประชา ปสนุนธมโม. (2528). อัตชีวประวัติของท่านพุทธทาส เล่าไว้เมื่อวัยสนธยา. [ออนไลน์] เข้าถึงโดย http://www.buddhadasa.in.th/html/life-work/bio/tell_TOC.html (วันที่ค้นข้อมูล 28 มกราคม 2555).

ไมเคิล เลี้ยวไฮ. (2555). ทศนะทางศิลปะของพุทธทาส. [ออนไลน์] เข้าถึงโดย <http://www.scribd.com/doc/48087763/> (วันที่ค้นข้อมูล 8 กุมภาพันธ์ 2555).

ลีโอ ตอลสตอย, ศิลปะคืออะไร. แปลโดย สิทธิชัย แสงกระจ่าง, พิมพ์ครั้งที่ 4, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไอบีเอ็นบุ๊กส์, 2554.

วิรุณ ตั้งเจริญ. **สุนทรียศาสตร์เพื่อชีวิต**. พิมพ์ครั้งที่ 3, กรุงเทพมหานคร : สันติสิริการพิมพ์, 2552.

UNESCO. (2006). **100th anniversary of the birth of the Venerable Buddhadasa Bhikkhu (1906-1993)**.

[Online]. Available : <http://www.unescobkk.org/?id=4229> (Access date : 1 February 2012).